Kronotaksa solinskih biskupa.

Pišu: Don Fr. Bulić.
Dr. J. Bervaldi.

(Nastavak.)

Symferius Episcopus.

Svi Katalozi spominju Symferija samo jednom, i to uprav kao neposredna pretšasnika Esychijeva, kako nam i natpis gradske bazilike kaže. Neke legende hoće dapače, da je bio posvećen za biskupa od samog sv. Dujma, koga je, poslije biskupovanja Gajana, na istoj stolici i naslijedio.

Katalog rimski, dotično spljetski Škematizam, stavljaju biskupovanje Symferija od god. 115—125, a Esychija od god. 125—134.

Ovaj datum apsolutno isključuje gradnja gradske bazilike u Solinu, koju je započeo da gradi biskup Symferij: „*nova post vetera coepit Symferius . . .*“ Bazilika apsolutno nije mogla biti podignuta početkom drugoga vijeka, u koje doba Škematizam hoće da su živili ovi biskupi, sinovac i stric. Protive se tomu ne samo arhitektonski razlozi, dali i ista povijest kršćanskih bazilika. Ove su se počele mnogo kasnije graditi, nego li bi to morali datirati po vremenu, u kojemu Katalog rimski hoće da su ova dva biskupa živjela. To jedino može pristajati V-mu v., kao što u istinu pristaje, i to uprav prvim decenijima ovoga vijeka.

Da isključimo drugi vijek, nuka nas i sam nadgrobni natpis (v. Tabl. XV.) ovoga biskupa, našast na više puta spomenutom groblju na Manastirinama[33]:

Depo]SIT·*(io)* SCI· SYMEERI EPISC[*opi die . . . K*]AL*(endas)*
IANV[*a*]RIAS ☩

[33] Bull. Dalm. 1900. p. 284; 1907. p. 35; C. I. L. III, 14662.

Razlozi, koje navedosmo pri datiranju biskupovanja biskupa Gajana, i to uprav obzirom na naslov „sanctus“ i na mjesto gdje se ovaj nalazi, vrijede i ovdje: ne može ovaj biskup, o čijemu nadgrobnomu natpisu ovdje govorimo, biti raniji od druge polovice četvrtoga vijeka, obzirom i na riječ „depositio“ i na samu paleografiju itd.

Uzevši dakle sve u obzir moramo zaključiti, da su sinovac Esychij i stric mu Symferij biskupovali od konca četvrtoga vijeka do god. 426. Za Esychija ustanovismo dosta tačno doba Nije tako lako odrediti ovo za Symferija. Iz natpisa u bazilici vidi se, da je on započeo ovu graditi. Sva je prilika, da je više godina biskupovao, dok je došao do toga, da počme gradnjom tako velike crkve i dok ju je doista dijelom i dogradio. Mi ipak ne ćemo ni da približno odredimo godine njegova biskupovanja. Rekli više ili manje godinâ, ostajemo uvijek u granicama vjerojatnosti, koju opet može drugi suziti ili raširiti, a da mu se ne bi moglo s razlogom prigovoriti.

Prije nego nastavimo kronologiju solinskih biskupa, moramo učiniti jednu općenitu opasku.

Esychij kao neposredni nasljednik Symferija, nalazi se samo jedanput ubilježen u Katalozima solinskih biskupa, i to u prvoj polovici II. v. Vidjeli smo, da je i biskup Gajan ubilježen u početku II. stoljeća, kao neposredni nasljednik sv. Dujma. Vidjeti ćemo, da su biskupi Honorij, Maximus, Iustinus i Petrus ubilježeni u doba pred-Konstantinovo. Za trojicu, t. j. za Gajana, Symferija i Esychija, već smo dokazali, da su živjeli poslije Dioklecijanova progonstva, a dokazat ćemo i za ostala historična imena, da dolaze u kasnijim vijekovima.

Ako mi ipak ova historična imena, sa sv. Dujmom na čelu, nalazimo u pred-Konstantinovo doba, tada ovo još jasnije dokazuje, da crkovna hijerarhija u Solinu nije započela sa Dujmom, tobožnjim učenikom Petrovim, nego mnogo kasnije, t. j. drugom polovicom III. v. U srednjem vijeku, u doba svakojakih borba, Spljetska crkva, baštinica Solina, da učvrsti i proširi svoje prvenstvo nad Dalmacijom i Hrvatskom, uteče se najjačemu oružju onoga doba, naime apoštolskomu porijeklu i prebacivši Dujma, koji je bio PRIMUS biskup solinski, iz trećega u prvi vijek, prebaci više ili manje tačno i ostale biskupe iz četvrtoga, petoga i šestoga vijeka u drugi i treći vijek. Uz ova poznata imena, uz druga nova, uz podvostručenje, tro-

stručenje, dapače i četverostručenje nekih, popunila se je praznina, koja je morala nastati, kada se je htjelo imati biskupa u Solinu u Apoštolsko doba.

Paschasius Episcopus.

Iskopine solinske izniješe jedan natpis, koji bi se imao odnositi na jednoga biskupa solinskoga umrla god. 443.

Katalog Rimski, dosljedno Spljetski Škematizam, ne znadu za nijednoga biskupa, koji bi bio baš ove godine umro. Natpis (v. Tab. XVI.) glasi:[34]

*d*EP · SANC M
DIE XVIII KAL
CONS· MAXI*mo* ITERVM
ET PATERIO VV C · C

D]ep(ositio) sanc(tae) m(emoriae)... die XVIII. Kal(endas)... cons(ulibus) Maxi[mo] iterum et Paterio v(iris) c(larissimis) c(onsulibus).

Na ovomu nadgrobnom natpisu, koji se nalazi kao ploča nad sarkofagom, fali ime biskupa, koji je bio pokopan u Marusincu za konsula Maxima po drugi put i Paterija, t. j. g. 443. U ovom natpisu razbijenu na četiri komada, fali uprav onaj ulomak, koji je nosio ime dotičnika pokopana u sarkofagu.

Katalozi nam u ovom slučaju malo mogu pomoći, da mu za ime doznamo. Rimski bilježi u ovo doba biskupovanje Ivana V., i to baš od god. 428—450. Ne treba dokazivati, da je ovaj datum skroz pogrješan. Konzulat Maxima po drugi put i Paterija pada — kako je rečeno — god. 443. Ako je u to doba biskupovao Ivan, tada je on te godine imao biti već umro, obzirom na *sanc(tae) m(emoriae).* Na ovoj praznini ima mjesta za osam do deset slova, pa bi se moglo popuniti i sa IOANNIS EP.

Ali nije isključena mogućnost, da bi onaj M mogao biti početak imena dotične osobe. U ovom slučaju mogla bi se praznina popuniti sa MAVRI EPISC ili MARTINI EP ili pak MARINI EP.

Katalog rimski nosi sva ova imena, i bilježi Marina ili Maura mučenika od g. 316—328. Da mučenika u to doba nije

[34] Bull. Dalm. 1900. p. 224; 1901. p. 203; C. I. L. III. 13126; Anal. Bolland. 1904. p. 9.

moglo biti, to je poznato svakomu iz crkovne povijesti; da pak nije uopće bilo biskupa toga imena u Solinu kroz to razdoblje, znamo po tomu, što je uprav tada biskupovao Primus. Jednako je nevjerojatan i Martinus od god. 328—340. U starijem dijelu onih prvih četiriju Kataloga nigdje se ne spominje ni jedno ni drugo ni treće ovo ime. Pa u nestašici drugih dokaza za opstojnost solinskih biskupa ovih imena, moramo biti veoma oprezni prama ovim poznijim svjedočanstvima. Stoga i ono M kao početak imena čini nam se nevjerojatno.

Protivi se ovom čitanju takogjer i sama forma ovakih solinskih natpisa. Neposredno pred imenima prije navedenih biskupa Gajana, Esychija i Symferija stoji SCI, dok ovdje SANC Ovake kratice SANC M stoje u natpisu solinskoga biskupa Justina, koje se M bez svake sumnje ima čitati *Memoriae,* o čemu niže.

Stoga bi se imalo čitati i ovdje *sanctae memoriae* . . . A ovo je uprav službeni naziv, koji se je davao biskupima na njihovim nadgrobnim natpisima, dok se je ostale vjernike redovito označivalo sa *beatae memoriae.*

Kojim bi se dakle imenom imala popuniti praznina u gornjem natpisu poslije SANC M . . . ?

Vidjesmo, da nema temelja za ime ni Maura, ni Martina, pa teško i Ivana, jer, i ako Katalog rimski bilježi u to doba nekog biskupa Ivana, to se ipak ne bi dala popuniti ova praznina ovim imenom, jer je i ovaj Ivan, kao i svi ostali njegovi imenjaci, po svoj prilici, kasnije umetnut u Kataloge solinskih biskupa. Ali ovi stari Katalozi nose megju Esychijem, koji je umro god. 426. i Justinom iz druge polovice V. v., biskupa Paschasija. Farlati ga takogjer nosi, ali inače o njemu nezna ništa. Uzevši u obzir da Paschasij po starim Katalozima pada u doba onoga natpisa, mogli bismo ispuniti ovu prazninu sa imenom biskupa Paschasija. Ovo je ime poznato u kršćanskoj epigrafiji solinskoj. Sr. C. I. L. III. 9542, 14305.

Ako je ovaj biskup bio neposredni nasljednik Esychija, što je vjerojatno, tad bi morali staviti njegovo biskupovanje od god. 426—443.

Ovaj natpis bio je i od drugih učenjaka uzet za natpis jednoga biskupa, pa ga i mi kao takva prihvatismo. Ali moramo ovdje iznijeti neke poteškoće u ovakomu tumačenju.

Epitet *sanctae memoriae* jest redovito službeni naslov umrlih

biskupa, ali katkada, i ako dosta rijetko, nalazimo ga kod prostih svećenika, pa reg'bi i kod samih vjernika[35]. Obzirom na ove iznimke nije isključena mogućnost, da se ovdje ne radi o kojem solinskom biskupu, nego o kojem svećeniku. Doista mnogo je vjerojatnije, da je u ovom sarkofagu bio pokopan biskup Solina, jer, kako rekosmo, samo iznimno vigjamo ovaj naslov na grobovima svećenika. U Solinu jedino nalazimo jednom naslov svete uspomene na sarkofagu jednog svećenika: *sanctae memoriae presbyteri Anastasii* (natpis će do malo biti objelodanjen i nosi broj spljetskog Muzeja 4419 A). U Slanomu kod Dubrovnika bi našast sarkofag ovim natpisom: *Depositio et requies sancti ac venerandi Anastasii presbyteri* (C. I. L. III. 14623) Ali, iz nekih iznimaka ne smijemo stvarati pravilo, pa bez boljih protivnih dokaza moramo uvijek *sanctae memoriae* uzeti za naslov jednoga biskupa, a ne svećenika.

Još je jedna poteškoća u čitanju ovoga natpisa.

Biskupi su se redovito, po svemu kršćanskom svijetu, pokapali na njima osobito opredjeljenomu mjestu, na okupu. Položaj, gdje je našast spomenuti natpis, ostaje na sjeverozapadu bazilike sv. Anastazija na Marusincu, ogragjen je zidom i u njemu ima do sedam sarkofaga. Izim navedenog natpisa, sačuvao se je samo još jedan, a to je nekog Anijana, sina Lampridijeva, roda senatorskoga. Kako je mogao ovaj biskup biti pokopan megju svjetovnjacima? Imamo jednu iznimku, veoma sličnu, i to baš u Rimu. Pape trećega vijeka pokapali su se u Kalistovu groblju, samo papa Cornelius bi pokopan dalje od njih, megju svjetovnjacima. Ovaj, član bolje rimske obitelji, bijaše od njegove rodbine pokopan u njihovo groblje[36]. Nije isključeno u našem slučaju, da je obitelj Lampridijeva, odličnijeg roda, koje je član Anianus umro g. 428., primila u svoje groblje biskupa Paschasija, koji je umro g. 443. i valjda bio u rodu sa spomenutom Lampridijevom obitelju.

Smatrali smo potrebitim iznijeti sve razloge za i proti opstojnosti ovoga biskupa. Uzevši u obzir sve dokaze za i proti, mi smo mnijenja, da se ovdje ipak radi o jednom solinskom biskupu.

Kada je govora o natpisu jednoga biskupa, kome uprav

[35] Anal. Boll. 1909. str. 172 i sl.

[36] Marucchi, Le Catacombe Romane str. 158. i sl., str. 195. i sl.

ime fali, ne će biti neumjesno, ako baš ovdje rečemo koju i o drugim sličnim natpisima u Solinu, na kojima fali ime biskupa.

Na istoku kršćanskoga groblja u Manastirinama bi našast god. 1896. ulomak natpisa, koji je nosio samo rimski broj ..XVI. Godinu kasnije bijaše porušen na jugu spomenute cemeterijalne bazilike jedan poljski zidić, i megju ostatim epigrafičnim ulomcima iskoči i slijedeći prvi dio[37] (v. Tabl. XII. sl. 2.):

I EPISC DIE XVI.

I ovaj natpis bio je urezan na pluteju kao i onaj Gajana, Symferija i Esychija. Bilo je dakle ovdje govora o nekom biskupu solinskom, koji je umro od 14. do 18. uključivo jednoga mjeseca, nezna se kojega, niti je moguće znati, koji je to biskup bio. Bilo je pisano, da bi taj natpis pripadao jednomu biskupu poslije Paschasija, t. j. poslije onoga koji je umro god. 443. Mi smo nasuprot drugoga mnijenja, da je to nadgrobni natpis kojega biskupa, koji bi bio biskupovao prije spomenute godine.

Formula natpisa u kratici EPISC, pa sama slova veoma su slična onima natpisa Symferija i Esychija.

Uz to valja uzeti u obzir, da je Esychij zadnji biskup, kojega se je nadgrobni natpis našao na Manastirinama, a da je umro god. 426. Od biskupa, koji su poslije njega umrli, otkrivena su još samo dva nadgrobna natpisa, i to rečenoga Paschasija i Justina. Oba ova natpisa našasta su na Marusincu. Rekli smo da za ukop Paschasija kod Anijana vojuju valjda obiteljski razlozi, ali to se ne može reći za Justina. Sva je prilika dakle, da sa Esychijom prestaju biskupi pokapati se na Manastirinama, jer je tu bilo odviše tijesno, a da su se možda opet tamo povratili, kad je na razmaku V.—VI. v. bila podignuta velika bazilika. S ovih razloga cijenimo, da gornji ulomak nebi mogao pripadati nego jednomu biskupu, koji je biskupovao prije god. 443. Njegovo ime je valjda nama već poznato i mi smo o njemu govorili, ali nam nije dano identifikovati ga ovim nadgrobnim natpisom.

Još na jednoj ploči dolazi jedan biskup, a imena mu nema. (Vidi Tab. XVII. sl. 1.) Natpis glasi:[38]

[37] Bull. Dalm. 1898. p. 108. — Bull. Dalm. 1900. p. 288—9; C. I. L. III. 14899.

[38] Bull. Dalm. 1904. p. 3. sl. — Röm. Quartalschrift 1904. p. 153. — Nuovo Bullet. di archeol. crist. 1904. p. 279; C. I. L. III. 14898.

☧ *Per manus* . . .]I· EP[*i*]SC[*op*]I· V· KAL· I[*anuarias*]·
[*depositio reliquiarum beati Petr*]I APOSTOLI ✠ *A* ☧ [*Ω*

Ovaj natpis našast je u konfesiji cemeterijalne bazilike na Manastirinama, i to baš u južnom njezinu djelu, u dubini od 1·50 m. Ovo je otkriveno god. 1900., a dvije godine kasnije u istoj dubini, bi otkrivena mala olovna kutija, *capsella reliquiarum,* u kojoj su bile položene moći — dakako ne kosti, nego *brandea, palliola* — onoga Apoštola, o kome govori spomenuti natpis. Razna je nagagjanja iznio „Bullettino" kojeg bi Apoštola mogle biti ove moći. Ova su se nagagjanja na zadnju svela na sv. Petra. Mali ostatak u drugoj brazdi onog slova pred I nije tako jasan, da bi se morao uzeti za R, ali se je — *per exclusionem* — zaključilo, da ne može biti obzirom na Apostoli, drugoga slova nego R, dakle izključivo Petri.

U ovomu se natpisu spominje neki biskup, koji je ove moći položio. Koji je to biskup?

I ovdje je „Bullettino" iznio hipoteza, pa se napokon zaljučilo, da bi to mogao biti Honorij, koji je bio biskupom u Solinu oko god. 500.

Ne može se apsolutno isključiti ni ova konjektura, ali bi bila vjerojatna samo kada bi se dokazalo, ne samo da do tada nije bila podignuta velika bazilika na Manastirinama, nego da su do konca petoga vijeka još stojale sve bazilikule ovoga groblja.

Po datiranim natpisima na Manastirinama rekao bih da već u drugoj polovici V. v. bijaše ovaj dio Solina opustošen i djelomice porušene *basiliculae,* te da se za neko vrijeme više tu nije pokapalo. Kada su neprijatelji bili protjerani i nastao podulji mir, tada kršćani na ruševinama ovoga groblja i povrh bazilikula podigoše veliku baziliku. Za ovu baziliku nijesu bile donešene moći spomenutog Apoštola, niti su u nju bile postavljene. Onaj dio zemljišta, gdje je ovaj natpis našast i dotična olovna kutijica za moći, pripadao je jednoj maloj bazilikuli, pa je taj dio zemljišta, a šnjime i kutijica i natpis, bio zasut, kad su kršćani podigli veliku baziliku. Dakle još tada bilo je zatrpano sve ovo u dubinu od jednoga metra i po. Sva je prilika, da su varvari ne samo porazbijali natpis, dali i kutijicu ispraznili, te sve ovo kršćani ne imajući za nje nikakve važnosti, naprosto zatrpali.

Biskup dakle, koji je te moći tu položio, morao je živjeti prije porušenja bazilike, dosljedno prije druge polovice V. v.

Da je Esychij, ili koji drugi njegov neposredni nasljednik, primio ove moći iz Rima, sva je prilika, da bi ih bio položio u veliku gradsku baziliku. Stoga mi držimo, da se ovdje ima tražiti ime kojeg biskupa, koji je živio prije nego je podignuta gradska bazilika, t. j. prije početka V. v. Vidjeli smo gori, da je Leontius bio osugjen od Sinoda biskupa u Milanu, da je kasnije ušao u milost pape Damaza. Nije li ovaj papa u znak izmirenja podao Leontiju moći sv. Petra? Paleografija slova ne bi se ovoj dobi protivila.

Još jedan ulomak natpisa, našasta u blizini cemeterijalne bazilike u Manastirinama moga[illegible] biti jednog biskupa. On glasi[39]:

EL ∵ A ∴ SA
EPISC · IN
ECAVIT

Ovaj natpis bijaše se pokušalo ovako pročitati:

Micha]EL A SA[*rsitero?*] EPISC[*opus*] IN[*clitus?*] [*ded*]ECAVIT.[40]

Sva je prilika da ovo čitanje nije uspjelo. Biskup po imenu Mihovio nije nam poznat ni u Solinu ni drugdje, pa ni u Sarsiteru, mjestu napomenutu u Koncilima držanim u Saloni početkom šestoga vijeka, o kojim kasnije. Nego bile ovako ili onako popunjene praznine, vjerojatno je da se i ovdje radi o jednom biskupu, koji bi po svoj prilici bio posvetio — *dedecavit*, koju crkvu u Solinu, možda samu cemeterijalnu baziliku u Manastirinama. Drugo za sada ne možemo reći ob ovom biskupu nepoznata imena. Možemo još napomenuti, da neki Katalozi bilježe takogjer biskupa Saviliana i stavljaju ga pred Stjepanom, početkom VI. v. Je li onaj SA početak imena Savilianus? Teško je to kazati i mislimo, da nije vjerojatno, i ako je u to doba mogla biti dogragjena i posvećena velika bazilika mučenika na Manastirinama. Ipak se ne možemo složiti sa nadopunjkom Sarsiterus, kao da bi drugi biskup a ne Solinski bio posvetio tu veliku crkvi[41]. Tako važan čin, naime posvećenja bazilike Mučenika, nije mogao obaviti nego biskup mjesta.

[39] Bull. Dalm. 1890. str. 82 n. 45 (1581); 1891. str. 149. C. I. L. III. 9691.
[40] Bull. Dalm. 1892. str. 191.
[41] Bull. Dalm. 1892. str. 191.

Ne radi se dakle u ovom našem slučaju nego jedino o biskupu Solina, pa za to i ovaj ulomak jednoga biskupa, i ako nepoznata imena, donosimo ovdje.

Iskopine izniješe dakle na vidjelo četiri natpisa, koji nam bez dvojbe govore o solinskim biskupima, ali im ne znamo za ime. Nije još isključena mogućnost, da nam koji sretan slučaj ne iznese iz vinograda, poljskih zidova, zidića i pregrada naokolo groblja na Manastirinama, koji ulomak, te nam popuni dosadanje natpise i donese imena biskupa, koje mi valjda već znamo, ali nam nije dano, da ove natpise njima pripišemo i tako doznademo, bar za ova dva zadnja, nešto novoga iz njihova života.

Iustinus Episcopus.

Za biskupom Paschasijem, koji je po navedenomu natpisu umro god. 443, rimski Katalog bilježi Petra III., za koga ništa ne znamo u povijesti. Za ovim dolazi Glycerij, historična osoba. Nego prije ovoga, naime Glycerija, nalazimo u svim četirima Katalozima Justina kao desetoga ili jedanaestoga biskupa Solina. Tako bilježi i Škematizam, te stavlja njegovo biskupovanje od god. 212.—229. Farlati zna za ime ovoga biskupa, dapače učini ga mučenikom god. 229[42]. Drugdje o njemu ništa. Nu ipak sigurno znamo za njega iz jednoga natpisa (v. Tab. XVII. sl. 2.), koji je bio god. 1898. u dva navratka otkriven na groblju u Marusincu blizu konfesije cemeterijalne bazilike sv. Staša. Natpis glasi[43]:

Depositio sa]NC(*tae*) M(*emoriae*) IVSTINI EP(*iscopi*)
DIE II NON(*as*) SEPT(*embres*).

U ovom je natpisu govora o jednom biskupu. Je li ovaj mogao živjeti početkom III. vijeka, kako spljetski Škematizam nosi? Dosta nam se je pozvati na ono, što već rekosmo o Gajanu, kada govorismo u koje doba dolazi na kršćanskim natpisima epitet Sanctus, da ovo nagagjanje zabacimo i stavimo biskupa Justina u koji vijek kasnije.

Pri objelodanjenju ovoga natpisa bilo je opaženo, da je njegova paleografija iz V. ili VI v., da su tačke postavljene

[42] Farlati, o. c. I. str. 599.

[43] Bull. Dalm. 1898. str. 44; 1900. str. 290. — Analecta Bolland. 1899. str. 408. — CIL. III. 14895.

bez ikakva stalna pravila, da su učinjene na način malih križića, ponešto nagnutih, da tačke ove vrsti za prvi put nalazimo u Solinu u ovom natpisu. I u natpisu jednoga namjesnika Dalmacije, koji je iz V.—VI. v. — ne sigurno iz prvih triju vijekova, jer mu je naslov *praeses*, a to je *Apollonius Phoebadius pr(aeses) pr(ovinciae) Dalm(atiae)*, — nalaze se tačke u obliku ovako nagnutih križića[44]. Nije lako utanačiti godinu biskupovanja Justina. Mnijenja smo, da ga se ima staviti iza god. 443., u kojoj za prvi put nalazimo jednoga biskupa pokopana u Marusincu. Justinom bi se imala bar donekle popuniti praznina od te godine do biskupovanja Glycerija, t. j. do g. 473. Cijenimo, da se Justina ima držati pretšasnikom Glycerija, jer je kao takav ubilježen u svim Katalozima. Uz to, poslije Glicerija tako nam se redaju povjesničke osobe na solinskoj biskupskoj stolici, i tako nam lijepo ispunjuju doba, da bi uprav bilo teško naći mjesta za Justina poslje smrti Glycerija.

Dakle Justina, tobože iz II. v. i mučenika treba prenijeti u V. vijek. Godine se ne dadu ustanoviti, ali je već dosta ograničeno njegovo doba, kad ga postavimo kao neposredna Glycerijeva pretšasnika megju god. 460. i 474.

Branitelji spljetske predaje mogli bi nam prigovoriti, ako je i postojao jedan biskup po imenu Justinus u V. ili VI. v., da je mogao još jedan, istog imena, opstojati i u II. v. Mogao je, odgovaramo, jer je sve moguće; ali gdje su za to dokazi?

Svi Katalozi ne znadu nego za jednoga biskupa ovog imena. S ovim jednim učinilo se je ono, što se je uradilo sa Gajanom, Symferijom, Esychijom i drugima. Prenijevši Dujma iz III. u I. v. trebalo je prenijeti i ove u dva vijeka ranije, naime iz IV. i V. u II. i III. vijek po Krstu.

Glycerius Episcopus.

U trima najstarijim Katalozima, iza Justina dolazi Glycerij. Katalog rimski bilježi njegovo biskupovanje od g. 474. do 480.

Ovaj je, po rodu, najznamenitiji biskup, što je zasjeo na solinsku biskupsku stolicu. Po smrti rimskog cara Olibrija, bijaše u Raveni, dne 13. ožujka 473., proglašen carem Glicerij. Ali Leo, car Istoka, nije trpio na Zapadu Glycerija, koji se protiv njegove volje bio zacario, te imenova carem Nepota i velikim

[44] Bull. Dalm. 1909. str. 7.—8.

brodovljem posla ga u Italiju. Nepos predobi Glycerija i prisili ga da se odreče prijestolja, dade ga zarediti svećenikom i biskupom solinskim. Carevanje Glycerijevo trajalo je jedva godinu dana, te je on već 474. bio biskupom Solina. U to doba mora da je crkva solinska bila obudovjela, te bi se u ovoj godini imala bilježiti smrt Justina[45].

Koliko je godina Glycerij biskupovao nije lako tačno ustanoviti. Katalozi nose sedam godina i stavljaju njegovu smrt god. 480. Ove godine mjeseca lipnja poginu u Solinu Nepos, koji bijaše prisilio Glycerija da se odreče prijestolja. Ne pune dvije godine kasnije nego ovaj bijaše prisilio Glycerija na odreku, bijaše Nepos na isto prisiljen od Oresta, pa se i Nepos zakloni u Dioklecijanovu Palaču, blizu Solina. Dva njegova dvorjanika, Viator i Ovida, ubiše ga iz zasjede. Neki stari pisci tvrde, da je to učinjeno po nagovoru samoga Glycerija, Vijest je moguća, a još je vjerojatnije po tomu, da je on nešto dulje biskupovao, nego li to rimski Katalog nosi[46].

Prije nego idemo dalje, još jednu opasku, koja nam služi dokazom, da su biskupi kasnijih vijekova bili, sa Dujmom na čelu, prenešeni u pred-Dioklecijanovo doba.

Sva četiri prva najstarija Kataloga bilježe Glycerija na dvanaestom ili jedanaestom porednom mjestu. Ako je Dujam biskupovao prvoga vijeka, tada nije mogao po nijedan način jedan biskup iz druge polovice V. v. biti dvanaestim nasljednikom Dujma. Prama našem stanovištu, da je Venancij u III. v. bio prvi biskup u Solinu i da je za njim slijedio Dujam, nema osobitih poteškoća, da se Glycerija stavi zbilja dvanaestim biskupom Solina. Moguće da baš ni ovo nije potpuno tačno, da je još koji biskup bio pred Glycerijem, ali je sva prilika da je ovo ovako, kada ga u Katalozima vigjamo na dvanaestom mjestu.

Svi Katalozi spominju još jednoga biskupa po imenu Caesarius i ne bilježe ga neposrednim pretšasnikom Glycerija, nego megju njima postavljaju Justina. Moguće je, da ovaj Caesarius nije opstojao, za nj nemamo nigdje nikakvih historičkih podataka, te da je on postao iz naslova, što ga je Glycerij nosio,

[45] Ammiani Marcellini Rer. gest. lib. II. p. 289. (ed. Teubner). — Farlati, o. c. II. p. 114. sl.; Jordanis Romana p. 39.

[46] Chronica Minora I. p. 92; II. p. 92; III. p. 423. — L. M. Hartmann Geschichte Italiens im Mittelalter I. p. 51. sl. — Guida di Spalato e Salona p. 65. sl. — Jireček, Geschichte der Serben I. p. 51.

naime Caesar Glycerius. Moguće, da ovaj naslov uzeše prepisivači Kataloga kao ime. Ali opet je vjerojatnije, da je ovaj biskup opstojao. I ako ime Caesarius ne dolazi u Solinskim natpisima, ipak u prvom provincijalnom Koncilu, držanu u Solinu god. 530. čita se megju ostalima i potpis jednoga svećenika po imenu Caesarius. Ime Caesarius nije dakle bilo neobično u Solinu, a u općoj crkvenoj povijesti nalazimo ga već oko polovice IV. v. (V. De Vit Onomasticon s. v.). U našem slučaju nameće se po sebi prigovor: ako su prepisivači od Glycerius Caesar učinili dva imena, kako je to, da naslov Caesar ne dolazi kao ime neposredno pred ili iza Glycerija, nego da je megju njima umetnut Justin? A uprav tim redom dolazi Caesarius u onoj najstarijoj jezgri, koju nalazimo u svim Katalozima. Uz to je opaziti, da je Glycerius nosio naslov Augusta, pa je prije ovo ime moglo ući u Kataloge solinskih biskupa, nego li ono Caesarius-a. Vjerojatno je dakle, da je i ovaj biskup opstojao, ali mi, jer za nj ne svjedoči ni jedan izvor prvoga reda, ne govorimo o njemu u tekstu pod njegovim imenom, dočim ga donosimo u našemu Popisu solinskih biskupa i to sa znakom upita.

Honorius I. Episcopus.

Iza smrti Glycerija, koja je uslijedila godine 480., Škematizam bilježi interregnum, i to za trinaest godina. Moguće da je taj interregnum trajao i više, ali mi nemamo nikakvih podataka da to ustvrdimo ili zaniječemo.

Poslije ovoga interregnum-a izabran je god. 493. biskupom Honorij, za koga Katalog kaže, da je drugi ovoga imena, te mu produljuje biskupovanje do god. 505.

O prvom Honoriju, upisanu u Katalogu rimskomu megju god. 155.—166. ne znamo ništa. Za nas dakle ovaj bi bio prvi toga imena i u istinu je historična osoba. Iskopine nijesu nam ništa otkrile, što bi se moglo reći, da se na nj odnosi. Neki su[47] pak htjeli vidjeti u onom manjkavom natpisu, gdje je govora o moćima jednoga Apoštola, (str. 127.) biskupa Honorija, koji bi te moći bio ondje položio. Rekosmo da se ovomu tumačenju protivi povijest bazilikula i gradnja velike bazilike na Manastirinama. Ne možemo dakle ništa za nj ubilježiti.

[47] Zeiller, o. c. p. 139.

Da je u istinu Honorij opstojao i biskupovao, svjedoči nam papa Gelazij, koji mu god. 493. upravlja prvo pismo. Iz ovoga bi se dalo zaključiti, da je Honorij prije te godine zasjeo solinsku biskupsku stolicu. Do Rima bijahu naime doprli glasovi, da se je hereza Pelagijanaca raširila po Dalmaciji i dubljeg korjena zahvatila: „*Dilectissimo fratri Honorio Gelasius . . . tantumque illic eorum praevalere blasphemiam, ut simplices quoque mortiferi furoris insinuatione decipiant . . .*" Papa hoće da ovim pismom opomene preko biskupa cijelo svećenstvo njegove biskupije, za koga drži, da ga je hereza zahvatila zajedno sa njegovim biskupom. „*An fortasse nescitis hanc haeresim, de qua loquimur, et ab apostolica dudum sede per beatae memoriae Innocentium ac deinde Zosimum, Bonifacium, Caelestinum, Sixtum, Leonem continuis et incessabilibus sententiis fuisse prostratam, nec tantum ecclesiae Catholicae legibus, sed principum quoque Romanorum eo tenore damnatam, ut nec usquam terrarum vivendi locum sectatores eius habere sinerentur?*"[48]

Opetujemo da se iz ovoga dade sve prije zaključiti, nego li da je Honorij počeo te godine biskupovati, kako hoće Škematizam. Svà je prilika, da nije bilo nikakva interregnum-a, a da su ga pozniji sastavljači Kataloga izmislili, jer su htjeli, da je Glycerij umro god. 480. a da je Honorij zabiskupovao god. 493, što se historički ne dade dokazati, dapače bi se reklo, da je koju godinu prije postao biskupom.

Na ovo pismo Honorij odgovori Papi i posla mu svoje poslanike. Do nas nije dopro ovaj odgovor, ali za to imamo drugo pismo Papino upravljeno Honoriju. Iz njega se vidi, da Honorij nije primio baš na ugodno znanje list Pape Gelazija, dapače da mu je donekle prigovorio, što se pača u posle njegove dieceze. Papa počimlje drugo pismo ovako: „*Miramur dilectionem tuam fuisse miratam curam sedis Apostolicae, quae more maiorum cunctis per mundum debetur ecclesiis, pro vestra quoque regionis fide fuisse sollicitam.*"[49] Ali pismo rimskoga Pape nije bilo indiferentno Honoriju, te uz onakav odgovor Papi, ipak mu šalje svoje poslanike, da se bolje opravda. Uzprkos tomu Papa se ne uvjerava, da baš u Dalmaciji nema hereze Pelagijanske, te opet to ističe: „*De quibus autem ii, quos tua caritas*

[48] Farlati o. c. II. p. 134.
[49] Idem p. 135.

destinavit, si plenius instrui voluerint, sequentes tituli, cum suis responsionibus intimabunt".

Iza ovog drugog pisma, koje nije moglo uzslijediti nego godinu, najviše dvije iza prvog, nije nam ništa drugo sa sigurnošću ob Honoriju poznato, što bi moglo ograničiti dobu njegova biskupovanja.

Ime se Honorijevo spominje u Aktima drugog provincijalnog koncila držana u Solinu god. 533. Tu Andrija, Zadarski biskup, zagovarajući potrebu osnivanja novih biskupija, pozivlje se na Honorija ovim riječima: „*Sicut etiam in baroensi ecclesia predecessore vestro, beate recordationis Honorio, est provide ordinatum; quia in tanta distensione locorum rarius consignationem Chrismatis populus renatus adsequitur.*"[50]

Ne znamo, gdje se je nalazila biskupija Baroe, koju ovdje spominje biskup Andrija. Valjda je Baroe, *Baloe, Βάλυης* (?) — Bilaj u Bosni[51], jer je po svoj prilici ime od prepisivača iskrivljeno. Ali Akta Koncila ispravna su, kako ćemo vidjeti. I tako i na polju osnivanja novih biskupija upoznasmo rad biskupa Honorija, za koga Katalog nosi, da je umro god. 505.

Ianuarius Episcopus.

Honorija naslijedi Ianuarius. Ovako svi Katalozi, a rimski stavlja njegovo biskupovanje megju god. 505.—515. Po ostalim Katalozima on je dvanaesti ili trinaesti nasljednik Dujmov.

O njemu znamo samo ono, što piše kralj Teodorik u jednom pismu, upravljenu mu, čim je posvjedočena njegova historična opstojnost i to baš početkom IV. v.

Ianuarius bijaše kupio od nekoga trgovca, po imenu Ivana, nekoliko mjera ulja — „sexaginta orcas olei" — ali mu ih nije bio platio i na dugo je otezao isplaćivanjem, dok napokon Ivanu dodijalo, te ga tužio kralju Teodoriku. Kralj na to pisa biskupu: „*Ianuario viro venerabili Episcopo Salonitano Theodoricus rex. Omnes quidem iustitiam colere et observare praecipimus, sed eos maxime, qui divinis honoribus eriguntur* ..." pa ako je istina, da je Ivanu dužan, naregjuje, da mu što prije isplati dug:

[50] Historia Salonit. ed. Rački p. 15. Nota.

[51] Rački, Documenta etc. p. 252. — Vjesnik hrv. arheološkoga društva 1880. p. 108. sl. — Nodilo, Znanstvena djela za opću naobrazbu III. str. 108. — Jireček, Geschichte der Serben I. str. 90.

„quatenus nullus ingemiscat illata sibi per vos fuisse dispendia, quos decet potius praestare iuvamina. Quapropter studete ut qui non soletis pro magnis rebus excedere non videamini, quam absit, in parvitate peccare.“[52]

Šezdeset orcae olei bila je znatna količina ulja. Na sjeveru gradske bazilike Symferio-Esychijeve, bjehu otkrivene god. 1908. tri kamenice uljene u obliku sarkofaga i nekoliko velikih kamenih žara, koje su za istu svrhu služile, te je Januarij imao gdje da crkovno ulje salije. A trebalo ga je dosta za dvije gradske i tri cemeterijalne bazilike u Solinu, u kojim zadnjima bilo je pokopano više mučenika, oko grobova kojih gorjele su mnogobrojne uljenice, za koje — „in luminaria sanctarum ecclesiarum“ — Januarij bijaše ulje kupio.

Pismo kralja Teodorika nalazi se u Variae Kasiodora. Nije tu rečeno, koje je godine pisano, ali jer dolazi pred pismima istoga kralja upravljenim god. 508. upravitelju vectigalia u Dalmaciji, to Farlati, ne bez razloga, zaključuje, da je ono pismo Teodorika moralo bili pisano god. 507.[53] Neki pako stavljaju ovo pismo megju god. 507.—511. Nije dakle isključena mogućnost, da je on doista biskupovao od god. 505. —510., ali ne do 515., kako kaže rimski Katalog, što ćemo dokazati govoreći o njegovu nasljedniku Stjepanu.

Stephanus Episcopus.

Januarija naslijedi Esychij IV., kako kaže Škematizam, a za ovim dolazi Stjepan. Svi ostali Katalozi ne znadu za ovoga Esychija IV., nego odmah za Januarijem nose Stjepana. Ovo i povijest potvrgjuje, ne samo, da li svi Katalozi, držeći se historije, nose Stjepana petnaestim ili šesnaestim biskupom po redu, dok ga Škematizam hoće trideset i sedmim. Po ovima bi njegovo biskupovanje bilo trajalo samo jednu godinu i to ne punu. Rimski Katalog nosi, da je Esychij biskupovao od 515—527., a te godine postade biskupom Stjepan, pa iste godine bilježe Honorija III.

Kako nijedan Katalog ne zna ništa za Esychija IV., tako ni povijest ne znade za kojeg Esychija, koji bi u ovo doba bio

[52] Cassiodori Opera (u Mon. Germ. Hist.) p. 83. — Farlati o. c. II. p. 151.

[53] Farlati o. c. II. str. 152.; Monum. Germ. Hist. Auct. Antiq. XII. str. 83.

biskupom Solina. Stjepan je historična osoba, samo što je njegovo biskupovanje daleko više trajalo, nego to rimski Katalog hoće, te pokriva i sve godine biskupovanja tobožnjega Esychija IV., koji, i s ovog razloga, mora da ispane iz popisa Solinskih biskupa.

Za ovoga Stjepana sastavi Dionizij Mali (Dionysius Exiguus) dvije recenzije Kanona i pisa istome pismo u kojemu kaže, da mu je bio težak ovaj posao: *Domino venerando mihi Patri Stephano archiepiscopo Dionysius Exiguus in Domino salutem. Quamvis carissimus frater noster Laurentius assidua et familiari cohortatione parvitatem nostram regulas aecclesiasticas. de greco transferre perpulerit confusione credo priscae translationis offensus nihilominus tamen ingestum laborem tuae beatitudinis consideratione suscepi. cui Christus omnipotens Deus, solita populis pietate prospiciens, summi sacerdotii contulit dignitatem*"[54]. Povjesnički je ustanovljeno, da je druga recenzija Kanona sastavljena za Pape Simacha, koji je sjedio na Petrovoj stolici od god. 498.—514., dok je treća uregjena za njegova nasljednika Pape Ormizde[55].

Biskupovanje Stjepanovo, kome je druga recenzija posvećena, moralo je dakle započeti bar god. 514., t. j. godinu dana prije nego li Katalog rimski bilježi Esychija IV. Ali ako uzmemo u obzir, da je za Pape Simacha bio jedan dio tih Kanona gotov, da se je za taku radnju htjelo više vremena, i da je na taj rad bio Dionizij Mali potaknut od solinskoga biskupa Stjepana, tada možemo svom sigurnošću ustvrditi, da je Stjepan bio izabran biskupom oko god. 510., pa stoga razloga moramo i biskupovanje Januarijevo smanjiti za kojih pet godina, kako je već i učinjeno.

Treća recenzija Dionizijeve zbirke Kanona, sastavljena za Pape Ormizde, koji je živio do 523., sili nas, da Stjepanovo biskupovanje produljimo do ove godine. Valjda je živio sve do g. 527., u kojoj godini Škematizam bilježi početak i svršetak njegova biskupovanja.

Ove dvije recenzije, t. j. druga i treća, posvećene Stjepanu, pridodavaju njegovu imenu jedan naslov, koji nijesmo do sada

[54] Spicilegium Cassinense complectens analecta sacra et profana. 1888. Tom. I. p. 197. — Farlati, o. c. II. p. 160. — Migne, Patrologiae Tom. LXVII. p. 139.

[55] Spicileg. Cassinense etc. I. p. LXXIX. — Bull. Dalm. 1895. p. 39. sl.

vidjeli kod solinskih biskupa, a to je naslov Nadbiskupa — Archiepiscopus — ali koji se naslov u istinu nalazi samo u trećoj recenziji. U drugoj se naime piše: *„Stephano episcopo Salonitano"*, a u trećoj *„Stephano Archiepiscopo Salonitano"*[56].

Iz ovoga različitoga naslova htjelo se je zaključiti, da su dva biskupa istog imena, jedan za drugim, sjedili na stolici Solinskoj[57]. No ova hipoteza nije bila prihvaćena, a i nama se ne čini vjerojatna. Obe posvete odnose se na jednog te istog biskupa solinskoga, samo je donekle začudno, da ga se drugi put zove nadbiskupom. Ova je čast bila velika u kršćanskoj crkvi i nadvisivala je onu metropolite[58]. Nije lako pomisliti da bi ovaj naslov pometnjom došao u uvod treće recenzije, jer se posveta *„Stephano Archiepiscopo"* nalazi najmanje u pet kodeksa[59]. Da ovoga naslova ne bude bilo u izvorniku, ne bi se tako lako bio potkrao na svih pet mjesta. Dakle Stjepan bijaše prvi biskup solinski, koji je nosio naslov nadbiskupa, što nam je dosad poznato. Dva pokrajinska Sinoda držana u Solinu god. 530 i 533. daju ovaj naslov i Honoriju III. — po nama II. — neposrednomu nasljedniku Stjepanovu.

Benediktinac Monte Cassina O. Amelli pokušao je razjasniti, s kojega je historičkog razloga Solinska crkva bila podignuta na ovu čast, te napisa: *„Quod si aliquam hac de re coniecturam exponere licet, nobis haud omnino improbabile videtur, quod occasione schismatis Dorothei Tessalonicensis episcopi (an. 516.—520), cum quadraginta Illyrici et Greciae episcopi a suo metropolita secedentes ad Romanum Pontificem pro re definienda preces obtulerunt, hoc titulo primum donaretur episcopus Salonitanus, tamquam totius Dalmatiae metropolita"*.[60]

Po mnijenju Amelli-a bio bi dakle Stjepan primio iz Rima naslov nadbiskupa, stoga što se je on sa drugih četrdeset biskupa Illyrika i Grčke odvratio od skizme Doroteja biskupa Tesalonike megju god. 516.—520.

Toma Arcidjakon u svojoj Historia Salonitana zove još Glycerija biskupom, dok Natala i Maxima zove nadbisku-

[56] Spicileg. Cassinense p. LXXI. — Bull. Dalm. 1895. p. 40, — Duchesne Liber Pontif. I. p. CXXX.

[57] Jelić u Bull. Dalm. 1895. str. 40.

[58] Kraus, Realencyclopaedie der christl. Altertümer I. p. 88.

[59] Spicileg. Cassinense etc. p. LXXI., LXXIV., LXXIX. Nota 3.

[60] Bull. Dalm. 1895. p. 41.

pima[61]. U jednom listu upravljenu biskupu Natalu, Papa Grgur Veliki zove ga nadbiskupom, ali u ostalim pismima ovoga naslova nema, pa je opravdana sumnja, da je i ovaj jedan krivnjom prepisivača tu došao[62].

U jednom natpisu spljetskoga Muzeja (v. Tab. XXI.) stoji da je neki *Vita* (?) pokopan za nadbiskupa Maxima: *Depositus Vita Maximo Archiepiscopo*[63].

Po ovomu nema dakle sumnje, da su se solinski biskupi, počam od Stjepana, smatrali nadbiskupima i da im je ta čast bila bar donekle u Crkvi priznata, kako svjedoči posveta Kanona Dionizija Maloga, pa i od samoga puka solinskoga, kako bi se po ovom natpisu dalo zaključiti.

Nastaje pitanje, je li ovaj naslov bio priznat od Rima, dosljedno je li temeljito nagagjanje Benediktinca O. Amelli-a?

Regbi da Rim nije nikada držao Solin za nadbiskupsku stolicu. U nijednom pismu, bilo kojega Pape, u kojem se — bilo direktno, bilo indirektno — govori o Dalmatinskoj Crkvi, ne kaže, se da bi Solin bio sijelom nadbiskupa. Pa ni u ciglom od trideset i sedam pisama, pisanih od Pape Grgura Velikoga biskupima solinskim, pa biskupima po Dalmaciji, namjesnicima itd. — izim jednoga biskupu Natalu, i to veoma sumnjiva — u sporu, koji bijaše nastao megju Solinom i Rimom, o komu niže, nema ob ovomu nikakva spomena. Ipak od nekog doba biskupi Solina smatrali su se nadbiskupima, o čemu nema sumnje. Da je ova čast njima došla od Rima, kako hoće O. Amelli, nema dvojbe, da bi to Pape bili bar gdjekad u svojim pismima spomenuli, ili bar tim naslovom počastili biskupe Solina. A oni ih uvijek i samo zovu biskupima.

Kada im Rim taj naslov nije dao, a oni se ipak njime služe, morao im ga je neko drugi podijeliti. A taj drugi ne bi mogao biti za ono doba, nego Patrijarhat carigradski. Kada i kojom prigodom to bijaše, ne da se tako lako ustanoviti. U onim vremenima za vjerskih raspra, Dalmacija, na granici megju Istokom i Zapadom, često je naginjala sad na jednu, sad na drugu stranu. U jednoj od tih zgoda, za sad potanje neodregjenih, kada je crkva Solinska jače prionula uz Carigrad, lako

[61] Histor. Salonit. ed. Rački p. 12.—13.

[62] Jaffè Evald, Regesta Roman. Pontif. Ep. III. 8. — Zeiller, Les origines chrétiennes itd. p. 143.

[63] Bull. Dalm. 1904. Suppl. 1—3. p. 14; CIL. III. 13131.

da je njezinu biskupu bio od carigradskih patrijarha, u sporazumljenju sa Carem, podijeljen naslov, kojim se Solin svegjer ponosio, ali koji mu od Rima ne bijaše priznat.

I nije se čuditi da od Rima nije bio priznat Solinskim biskupima naslov nadbiskupa. Ako pogledamo na mnoge važne biskupije po Italiji, vidjet ćemo, da je ondje ova čast bila podijeljena veoma kasno. Na pr. biskup Kapue postade nadbiskupom istom god. 966. (Gams, Series Episcoporum ecclesiae catholicae str. 868.); onaj Salerna god. 982. (Gams o. c. s. 919.); Brunduzija god. 996. (Gams o. c. s. 862.); Pize god. 1092. (Kehr, Regesta Pontificum Romanorum III. s. 316.); Firence i Bologne poslije XII. v. (Kehr o. c. III. s. 7., V., s. 242.). Jedino biskupe Ravene nazivlju rimski Pape nadbiskupima, ali i to poslije Grgura Velikoga, t. j. okolo polovice VII. v. (Kehr o. c. V. s. 15.), kada je već Solin ležao u ruševinama. Ako se uzme u obzir, da tako veliki i znameniti gradovi u kršćanskom, a i u poganskom svjetu, kao što su gori navedeni nijesu te časti uživali nego u prvim vijekovima srednjega vijeka, teško je vjerovati, i kad ne bi bilo već napomenutih poteškoća, da je rimski Papa podijelio solinskim biskupima još i naslov nadbiskupa. Ali jer su oni bez dvojbe, bar za biskupa Maksima, ovaj naslov nosili, tada je vjerojatnije, da im je ta čast u kojoj prigodi bila podijeljena od carigradskog Patriarke, kako je već rečeno. Naslov nadbiskupa dolazi na Istoku već IV. v. (Kraus RE II. s. 393.).

Honorius II. Episcopus.

Škematizam nosi, da je Stjepana naslijedio Honorij III. Ova je osoba historična, ali kao drugi ovoga imena. Njegovo biskupovanje pada od prilike u ono doba, kad ga i Škematizam stavlja.

Papa Vigilij, boraveći u Carigradu god. 550., piše iz ovoga grada djakonu Sebastijanu, upravitelju dobara sv. Stolice — patrimonium S. Petri — u Dalmaciji. U ovome pismu kori njega i biskupa Honorija s raznih nereda, te Sebastijanu predbacuje: „*Quos Honorius tunc praedictae civitatis, idest Salonitanae, episcopus contra consuetudinem Romanae vel suae ecclesiae et Sedis Apostolicae constituta sacris ordinibus applicaverat, non solum prohibere penitus noluisti, sed nec illi (idest Vigilio) de*

hac causa vel scripto referre, vel quando Thessalonice eidem occurrerat, memor conscientiae suae, ne verbo quidem suggerere voluit, et cum illis tamquam cum legitimo et rationabili ordine factis, cupiditatis spiritu acquievit procedere, et eorum sociis est communionis venalitate repertus[64].

Papino pismo pisano je, kako rekosmo, god. 550., ali govori o Sebastijanu, kada je njemu došao u susret u Tesaloniku i o dogagjajima, koji su se uprav tada zbili. Bilo je to koncem god. 546., kada je papa hodio u Carigrad[65]. Te godine dakle bijaše još na životu biskup Honorij. Ne može se dakle uzeti god. 544. kao godina smrti Honorijeve, kako to hoće Škematizam.

Kada je Honorij počeo biskupovati? Katalog rimski nosi god. 527. i tako bi njegovo biskupovanje imalo trajati skoro dvadeset godina. Valjda nije ovaj datum posve tačan, ali opet nije daleko od istine.

Iskopine solinske ne izniješe na vidjelo nadgrobni natpis Honorija. Ali zato na drugom mjestu, mnogo važnijemu, našlo se u više ulomaka njegovo ime u monogramu (v. Tab. XVIII.).

Pokraj Sympherio-Esychijeve gradske bazilike našlo se god. 1906. i sl. više mramornih ulomaka, na kojima je sprijeda urezan monogram Honorijev, a straga križ. Jasno je, da su ovi ulomci bili vidljivi s jedne i s druge strane, stoga su služili za ogradu na plutejima oko presbiterija, ili na kojemu drugomu mjestu bazilike, sagragjene pokraj Symferio-Esychijeve bazilike. Ova je bila podignuta na način grčkoga križa, te je, ne uračunavši apsidu, bila duga i široka po 40 metara. Od ulaza prama apsidi dijelila su ju na tri broda dva reda stupova; a tako isto njezina širina u križu bila je razdijeljena od dva reda stupovlja. Ova Crkva sagragjena je povrh jedne starije bazilike iz konca IV. v., koja je opet, regbi, stajala nad jednom drugom još starijom, ali mnogo manjom crkvom (v. Tab. XIX.). (W. Gerber: Untersuchungen und Rekonstructionen an altchristlichen Kultbauten in Salona. Wien 1911. str. 1.—72.)

Dakle biskup Honorij podigao je ovu sjajnu baziliku na oblik grčkoga križa. U Solinu imamo dva biskupa ovoga imena, koji se u dobi ne odijeljuju mnogo jedan od drugoga, da bismo

[64] Farlati o. c. II. p. 193.
[65] Hartmann o. c. I. p. 386.

mogli nekom sigurnošću pripisati, po stilu arhitekture, jednomu ili drugomu, gradnju ove crkve. Nego pošto je Honorij II biskupovao dugo i pošto nam je njegova radinost poznata i po dvama Koncilima, koja je u Solinu držao, to smo mnijenja da je on, a ne Honorij I., podigao ovu lijepu baziliku.

Ali imamo drugih izvora, koji će nam nešto kazati o Honoriju II. i tako utanačiti početak njegova biskupovanja.

Tako zvana Historia Salonitana maior, t. j. Kodeks Barberinov Solinske povijesti Tome Arcidjakona, nosi jedan dodatak, koji se u drugim Kodeksima ne nalazi, niti je napisan rukom Tome Arcidjakona[66]. Megju ostalim stvarima tu se nalaze Akta dvaju solinskih Koncila držanih za Honorija II.

Nekoji smatraju ova Akta sumnjivim[67] te im ne pripisuju nikakve važnosti. Farlati nasuprot uzimlje oba Koncila za autentična i opaža: *„Mirari autem satis non queo in uno eodemque codice Barberiniano ac duobus reliquis tantam stili et dictionis varietatem reperiri ut satis appareat opus non esse unius et ejusdem auctoris. Nam quae his communia sunt cum exemplari Luciano typis edito, simpliciter quidem exponuntur, et sine ulla exornatione sed nulla latini sermone barbarie infuscantur, nihil habent a Gramaticis praeceptionibus abhorrens, nulla denique indigent sive correctione sive explicatione: ita pura sunt, emendata perspicua. Contra vero quae super addita sunt, desuntque Luciano codici, si vitam Sancti Domnii excipias, caetera omnia illis quae dixi, vitiis laborant, totque ac tantis corruptelis, et depravationibus obvoluta sunt, ut nisi emendentur et explicentur intelligi nullo modo possint*[68].

Ne samo da ovi od Farlatia navedeni razlozi vojuju za vjerojatnost Akata Solinskih Koncila, nego i sam predmet o kome se bave, pruža nam dovoljno dokaza za istinitost istih.

Prvi Koncil govori o dilapidaciji crkovnog imanja, o svećeničkim zajmovima, o skrbi za siromahe, o regjenju svećenika po nekom stalnom redu, po kanoničkim propisima, da se ne podižu crkve i oltari ako nijesu dovoljno oskrbljeni za pristojno uzdržavanje, i napokon odregjuju neke stvari glede pokore i odrješenja za razne grijehe itd. Sve se ovo odregjuje u trinaest kanona.

---

[66] Historia Salonit. ed. Rački p. 12.
[67] Zeiller o. c. p. 149.
[68] Farlati o. c. II. p. 162.

Moguće da se o svemu ovomu nije raspravljalo, moguće da je koji kanon unešen od prepisivača iz kojih drugih Koncila, ali stvari o kojima se ovdje govori, jesu uprav pitanja, koja su u ono doba bila veoma živa i zadavala Crkvi dosta brige[69]. Takogjer ne može se razlogom sumnjati, da bi bili podmetnuti potpisi biskupa. Za veći dio onih biskupija, koje se tu spominju, znamo iz drugih izvora, da su doista opstojale. Imena potpisanih biskupa sva su latinska. Da se je ovaj Koncil držao koji vijek kasnije, ili da su Akta bila poznijih vijekova od koga sastavljena, lako da bi se bilo potkralo koje ime slavensko ili langobardsko[70]. Ako pogledamo samo natpise prvih vremena hrvatske dinastije, VIII. i IX. v., naći ćemo mnogo nelatinskih imena. I samo datiranje po konzulima u ovim Aktima daje razumjeti, da su ona autentična. Da su ona kasnije izmišljena, falsifikator bi bio jamačno označio godine drugačije. Tko bi htio ostati pri tome, da su Akta krivotvorena, trebalo bi da nagje bar razlog radi kojega se je falsifikator dao na ovaj posao. Ali u istinu nemamo nikakva razloga, koji bi nas uvjerio, da tu sumnju prihvatimo. Nitko ovim Aktima ne dobiva ništa, dapače Crkva gubi na ugledu, jer Akta iznašaju mnoge mane, koje su bile zarazile svećenstvo i vjernike Crkovne pokrajine Dalmacije.

Kada je ovaj Koncil držan? — Akta počimlju ovako: „*Honorius (II) iunior archiepiscopus salonitanus XXI. Iste fecit concilium solemne, ut infra, sub die XVII. kal. iuliarum, consulatus vero Lampadii et F. Oresti. Congregatis beatissimis viris episcopis, presbyteris, dyaconibus, nobilibusque filiis et cuncti ordinis clero, Honorius dixit . . .*“[71]

Spomenuti konzuli Lampadij i Orestes bili su u vlasti godine 530.; te godine dakle na 15 srpnja držan je prvi Koncil i dosljedno već te godine Honorij bijaše biskup solinski, a sva je prilika i koju godinu prije; možda već 527. kako bilježi Katalog rimski, jer nije vjerojatno, da se je odmah prve godine svog biskupovanja dao na ovaj posao.

U Aktima Koncila piše se, da je Honorij bio dvadeset i

[69] Idem ib. p. 164.

[70] Glede imena u dokumentima početkom srednjega vijeka sr. Jireček, die Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters I. p. 25, 66. sl.

[71] Histor. Salonit. ed. Rački p. 13; Kukuljević, Codex Diplom. I. str. 195. sl.

prvi biskup solinski. Katalog rimski i Škematizam hoće, da je bio tridesotosmi; odlučuju uvijek isti razlozi, koji bijahu mjerodavni i za druge biskupe. U ostalim starijim i vjerodostojnim Katalozima ovaj je biskup ubilježen kao šestnaesti ili sedamnaesti po redu. U tom broju on je nasljednik Stjepanov i to neposredni. Kada se pomisli, da se je u staro doba bilježilo brojeve sa latinskim brojkama, tada se razumije, da je lako bilo od XVI. napraviti XXI.

Honorij II. držao je još jedan Koncil, kojega su se Akta sačuvala. On je držan: *„Post iterum atque iterum Lampadi(i) et Oresti sumens (consul?) sub die IIII nonis Maias facto sacerdotali concilio . . .“*

Do sada se je cijenilo, da je ovaj Koncil bio držan godine 532. Ali to je pogrješno, jer u Aktima ne stoji *iterum*, dali *iterum atque iterum*, što označuje treću godinu konzulata, dakle god. 533. Sličnih datiranja imademo u nekim kršćanskim natpisima Rima sa oznakom: *et iterum*, i označuju god. 533. Maffei pak donaša jedan natpis datiran skroz kako je i naš Koncil, naime — *iterum atque iterum post consulatum Lampadi et Orestis* — i kaže, da je iz god. 533[72].

Ovaj se Koncil bavio osnivanjem triju novih biskupija i imenovanjem dotičnih biskupa. Prepisivači su nam imena mjesta tako nagrdili, da nije baš lak posao utanačiti sjedišta novih biskupija i neka važnija mjesta, koja su imala pripasti ovim novoustrojenim biskupijama, a koja dotična Akta spominju. Savjetnik Alačević pokušao je u „Bullettino“ da razjasni ova imena i utanači njihovu ubikaciju, te je za jedan dio lijepo uspio[73]. Buduće iskopine po mnogim mjestima rimske Dalmacije unijeti će uhvano svjetla i u ova zamršena pitanja.

U potpisima nalazimo jedanaest imena i to sve samih biskupa, od kojih pet dolazi u prvom Koncilu.

Držimo, da je i ovaj Koncil bio u istinu držan i da se Akta ne mogu ubrojiti megju krivotvorena[74]. Da se ovo po-

[72] De Rossi, Inscript. Christ. Urb. Romae I. p. 470. — Vaglieri, I Consoli di Roma p. 310.

[73] Bull. Dalm. 1897. p. 102. sl.

[74] Dr. S. Ritig, koji je god. 1910. pregledao rukopise vatikanske Historiae Salonitanae (vat. lat. 7019. i Barb. lat. 828.) piše u opasci 10. str. 118. „Bogoslovske Smotre“ god. 1911. ovo o Aktima prvoga Koncila držana pod Honorijem: „Istina, Acta ovoga Koncila ne nalaze se u izvornoj

sljednje ustvrdi, moralo bi se najprije u njima naći nešto, što bi bar dalo slutiti korist, koju su neki morali imati da to urade. Tomu ne možemo naći traga, a datiranje Akata, osobito ono sa *iterum atque iterum*, varvarska latinština, imena biskupa i način zaključaka, a nada sve sadržaj, govore nam dovoljno za njihovu vjerodostojnost.

Iz navedenih Akata razabire se, da su tada u području Metropolije solinske opstojale slijedeće biskupije, a na čelu im ovi biskupi. Pri moru bile su ove: 1. Arba (Rab) sa biskupom Tycianus, prisutnim jednomu i drugomu Koncilu. 2. Jader (Zadar) sa biskupom Andreas, prisutnim jednomu i drugomu Koncilu. 3. Scardona (Skradin) sa biskupom Constantinus, prisutnim prvomu Koncilu. 4. Narona (Vid u Neretvi) sa biskupom Marcellus, prisutnim jednomu i drugomu Koncilu. 5. Epidaurum (Cavtat, Stari Dubrovnik) sa biskupom Fabrianom, prisutnim prvom Koncilu. 6. Muccur (Makarska) sa biskupom Stephanus, koga je drugi Koncil izabrao za biskupa, ustanovivši biskupiju Makarsku. Odregjeno je tom prigodom da ovoj biskupiji ima pripadati predio Montanense (Zagvozd), Delminense (Delminium, Dumno, Duvno), Onestinum (Oneum, Omiš) i Redditicum (Riditae, Danilo-Kraljice, megju Perkovićem i Šibenikom). U Zagori pak ležale su ove biskupije: 7. Ludrum (ne zna se gdje je uprav bilo to mjesto). Ova je biskupija bila utemeljena u drugom Koncilu i biskupom bio joj izabran Celianus. Njoj su pripadali ovi predjeli: Magnoticum (Municipium Magnum, Kljake-Drniša). Equitinum (Colonia Cl. Aequum, Ćitluk kod Sinja), Salviaticum (Glavica kod Glamoča) i Sarziaticum (valjda vi-

Historiji Solinskoj Tome Arcidjakona († 1268.), nego su očito interpolovana. Boraveći zadnje jeseni u Rimu proučavao sam radi kanona splitskoga sabora od 925. god. vatikanske rukopise Historiae Salonitanae: Vat. lat. 7019. i Barb. lat. 828., ter sam došao do sigurna rezultata, da pomenute interpolacije ne mogu biti nipošto formalne patvorine, proizvod kasnijega falsifikata, nego ih je neki našinac iz autentičnih dokumenata uvrstio u svoj prijepis Tomine solinske povijesti, da bi mu bila što punija. Šteta je, te Rački za svoje izdanje Historia Salonitana, Zagreb 1894. (Monumenta, Scriptores III.) nije dospio napisati predgovor i svoje konačno mnijenje reći o tim interpolacijama". Ovdje se dr. Ritig ne izrazuje o Aktima drugoga Koncila, jer ih valjda nije opazio, ali o prvom je mnijenja koje ga smo i mi pa da bude i druge vidio, sva je prilika, da bi se i u tome s nama slagao. Sr. Dr. I. Kršnjavi. Zur Histor. Salonit. des Thomas Archidiaconus von Spalato. Zagreb 1900. str. 7.

sočina Glamoča). 8. Sarsenterum (po svoj prilici okolica današnjeg sela Aržano, Općine Imotske). I ova je biskupija bila utemeljena u drugom Koncilu, a prvi joj je biskup bio Paulinus. Ovoj su biskupiji bili odregjeni ovi predjeli: Novense (municipium Novae, Runovići kod Imotskoga)[75], Rasticiarium (? Rastok kod Vrgorca), Delontinum i Stantinum (mjesta nepoznata, sva je prilika da su bila megju Runovićem i Triljem), te Beuzavaticum (Bužan-grad) i Potuaticum, (nepoznata položaja). 9. Martaritana (sa sjedištem u Martar, Mostar?) sa biskupom Victor, prisutnim prvomu Koncilu. 10. Bestoensis (sa sjedištem u Bistue, Šuica na Duvanjskom polju), sa biskupom Andreas, prisutnim jednom i drugom Koncilu. 11. Siscia (Sisak) sa biskupom Joannes, prisutnim prvom Koncilu, a Constantinus, prisutnim drugom Koncilu. 12. Baroensis (u kotaru Pečkom blizu izvora rijeke Sane). Biskup ovoga mjesta nije bio prisutan ni jednom ni drugom Koncilu, ako nije jedan od onih dvaju biskupa koji su na drugom Koncilu potpisani, ali im nije naznačeno, koje su biskupije bili. Ova zadnja biskupija bila je utemeljena za biskupa Honorija[76].

Možemo dakle sigurno držati, da je Honorij II. dugo biskupovao u Solinu, da je svoj rad započeo izvrsno i mnogo toga htio da uredi, što je u Dalmaciji na crkovnom polju bilo neuredna, ali da se malo po malo odalečio od prave staze i zaslužio da bude ukoren od Pape Vigilija.

(Nastavak slijedi.)

[75] Nedaleko sela Runovića kod Bublina, ispod gomile Dikovače u Zmijavcima, bila je otkrivena god. 1897. bazilika na tri broda a na dvije apside, duga 25 m, široka 14 m, po svoj prilici iz VI. v. (Bull. Dalm. 1899. str. 211; Starohrvatska Prosvjeta 1900. str. 93; Glasnik Zemaljskoga Muzeja u Sarajevu 1900. str. 333.—337.). Lako da je ovo bila bazilika ovoga municipija, koji je pripadao novoustrojenoj biskupiji Sarsenterum. I ovdje bi bilo umjesno kopati.

[76] Bull. Dalm. 1878. str. 21. sl; 1895. str. 57, 100; 1891. str. 48; 1897. str. 102. sl; Dr. Jelić u Glasniku Zemaljskoga Muzeja u Sarajevu 1898. sl; Dr. Patsch ibid. 1900. str. 555 sl; Cons, la province romaine de Dalmatie, Paris 1881. str. 184. sl; Tomaschek, Die vorslavische Topographie str. 497. sl.